

När kloakvattnet stiger... Smutsspår på människans kropp

Sophie Wennerscheid

När tonåringen Miira, protagonisten i Eija Hetekivi Olssons roman *Ingenbarnsland* (2012), betraktar bilderna på de olika klasserna i skolkatalogen ser hon direkt vem av eleverna som är svensk, och därmed 'bättre folk', och vem som är finsk, och därmed 'sämre folk'. Medan de svenska eleverna ser rakt fram i kameran står de finska eleverna ihopsjunkna i sig själva. De ser inte direkt fattiga och smutsiga ut, men omgivningens smuts och fattigdom har satt sina spår som nu har förtätats till en dålig självkänsla. Smuts och fattigdom har skrivit in sig i elevernas kroppar. Kropparna är inte bara smutsiga på ytan, utan smuts har blivit kropparnas andra hud, den går inte att tvätta bort. Smuts har blivit en del av de fattiga finska elevernas identitet.

Med utgångspunkt i denna textpassage vill jag i det följande fundera på hur en kropp samspelar med det rummet den rör sig i. Hur avsätter den materiella omgivningen, vardagspraktikerna, de sociala förhållandena och andra specifika levnadsvillkor sina spår på människans kropp? Och hur påverkar kroppen i sin tur rummet? Och hur framställs och diskuteras dessa processer i svensk samtidslitteratur?

Det dialektiska förhållandet mellan kropp och rum kan närmare betraktas med hjälp av ett fenomenologiskt tillvägagångssätt. Även om det finns stora skillnader de olika fenomenologiska teorierna emellan utgår de dock alla ifrån den centrala tesen att kroppen utgör den punkt utifrån vilken vi upptäcker, upplever och förstår världen. Det är alltså genom kroppen som världen blir begriplig för oss. Eftersom det är den individuella kroppen som tillägnar sig världen är världen inte att förstå som något objektivt utan som något mycket subjektivt. Man kunde alltså säga att det finns så många världar som det finns kroppar. Men meningen kan också omvändas: Det finns så många kroppar som det finns världar, eftersom varenda värld, varenda specifik omgivning skapar en specifik kropp.

Med den brittiska sociologen Sara Ahmeds tanker om "vithetens fenomenologi"¹ kan man dessutom betona att en kropp bara kan upptäcka världen på det sättet som den redan är

¹ Sara Ahmed: Vithetens fenomenologi, i: Tidskrift för genusvetenskap (2010: 1-2), 49-69. Uppsatsen publicerades först på engelska; se: Sara Ahmed: "A Phenomenology of Whiteness", i: Feminist Theory 8 (2007: 2), 149-168.

strukturerad enligt bestående normer och mönster. Kroppens upptäcktsresa är alltså inte en resa genom ett oberört land, utan genom ett land där andra redan har avsatt sina spår. När vi föds inträder vi i "ett socialt nedärvt socialt rum", säger Beverly Skeggs, en annan brittisk sociolog.² Och detta sociala rum består av klass-, ras- och könsrelaterade maktförhållanden. Kroppen går alltså inte runt fritt, utan följer, åtminstone till stor del, främmande spår.

Emedan Ahmed utvecklar sin teori främst med hänsyn till den icke-vita kroppen som rör sig i en värld som är strukturerad enligt vita normer och tänkesätt, ämnar jag fokusera på kroppar som rör sig i en värld som är uppdelad enligt kategorierna smuts och renlighet. Jag frågar alltså inte, som Ahmed gör, hur en icke-vit kropp upplever en vit normerad omvärld, utan jag vill veta hur å ena sidan kroppen upplever samhällets renlighetsnormer och hur renlighetsnormer och smutsföreställningar å andra sidan sätter sina spår på människans kropp. Min tes är att renlighet och smuts är kategorier som markerar kroppar på ett särskiljande och hierarkiserande sätt. Den smutsiga kroppen är inte något som finns, utan den skapas genom att den skiljs från den rena kroppen som betraktas som socialt högre ställd. Den smutsiga kroppen är alltså en effekt av en diskursiv och materiell process. Med hjälp av språk, blickar och andra sociala handlingar smutsas kroppen så att säga ner, och i och med att den förkastas som smutsig blir den utfrusen ur det rena och respektabla samhället. Att betrakta någon som smutsig, eller att betrakta sig själv som smutsig, är alltså en del av en social exkluderingsprocess.

På ett liknande sätt har också den brittiska socialantropologen Mary Douglas betraktat fenomenet smuts. För henne är smuts inte något essentiellt utan något relativt. Föreställningar av smuts och renlighet, säger Douglas, är en del av den kulturellt skapade ordningen. Vad som anses som smutsigt eller rent bestäms av den konkreta kulturens föreställningsvärld. I sin studie *Purity and danger* (2002), som först publicerades 1966, definierar Douglas smuts som "matter out of place",³ som materia på fel plats, dvs. som något som finns där det inte borde finnas. Smuts är något som inte längre har sin plats i den existerande ordningen. Den har hamnat utanför denna ordning. I sin bok *Den kultiverade människan* (1980) förklarar Jonas

² Beverly Skeggs: Att bli respektabel. Konstruktioner av klass och kön. Göteborg: Daidalos, 2000, 21. Boken publicerades först på engelska, se: Beverly Skeggs: *Formations of Class & Gender. Becoming Respectable*. London: Sage, 1997.

³ Mary Douglas, Mary: *Purity and Danger. An Analysis of Concept of Pollution and Taboo* [1966]. London/New York: Routledge, 2002, 44.

Frykman det närmare. Vad som betraktas som smuts, säger han, får sina gränser belysta först när smutsreaktioner framkallas. Exempelvis blir jord till smuts när det kommer inomhus.⁴

Att smuts hänger ihop med samhälleliga ordningsföreställningar och som sådana också med uppfattningar om olika samhälleliga grupper eller klasser är något som den redan nämnda sociologen Beverly Skeggs har uppmärksammat. I sin studie *Formations of Class & Gender. Becoming Respectable* (1997) har hon undersökt hur brittiska kvinnor som räknas till arbetarklassen försöker komma undan denna kategorisering genom att visa sig som rena och respektabla. Hon hävdar: "De som bryr sig om respektabilitet är oftast de som inte anses vara respektabla."⁵ Men Skeggs visar också hur just bemödandet att bli erkänt som respektabel befäster tillhörigheten till arbetarklassen. Den svenska litteraturvetaren Åsa Arping, som har använd Skeggs iakttagelser för att analysera svensk arbetarlitteratur, förtydligar: "I ansträngningarna att inte igenkännas som arbetarklass syns klasstillhörigheten som tydligast. Det handlar om en önskan att passera, och en ständig osäkerhet om ifall man ska lyckas".⁶

Ahmeds, Skeggs och Douglas tankar lämpar sig mycket bra för att närmare utforska hur sådana processer tematiseras i svensk samtidslitteratur. Här hittar vi nämligen förvånansvärt många exempel på figurer som utsätts för smutsdiskursens inverkan på den individuella kroppen. Frågan är hur de olika protagonisterna kategoriseras som smutsiga och vad det betyder för deras ambivalenta självkänsla. Tre litterära texter är speciellt intressanta här. Susanna Alakoskis roman *Svinalängorna* (2006), Eija Hetekivi Olssons roman *Ingenbarnsland* (2012) och Åsa Linderborgs roman *Mig äger ingen* (2007).⁷ Alla romaner arbetar med självbiografiskt material och alla har betraktats som arbetarlitteratur. Dessutom är alla skrivna av kvinnor och de handlar alla om en flickas uppväxt i problematiska sociala omständigheter. Alakoskis Leena brottas med fattiga finska föräldrar som dricker, Hetekivi Olssons Miira växer också upp med finska föräldrar med en dålig ekonomi och Linderborgs lilla Åsa växer upp med bara sin pappa, som är arbetare och också har ett alkoholproblem. Smuts och renlighet tematiseras på många olika nivåer i romanerna men det som intresserar mig mest här har framför allt med ämnet städning att göra. Städningen hemma å ena sidan och städningen som dålig betald jobb å andra sidan. Gemensamt för båda aspekter är att städning

⁴ Jonas Frykman o. Orvar Löfgren: Den kultiverade människan. Malmö: Gleerups Utbildning AB, 1980.

⁵ Skeggs, Att bli respektabel, 9.

⁶ Åsa Arping: "Folkhemmet tur och retur. Om klass, kön och utanförskap i tre svenska 2000-talsromaner", in: Åsa Arping & Anna Nordenstam (eds.): Genusvetenskapliga litteraturanalyser. Lund: Studentlitteratur AB, 2010, 211-233, 214.

⁷ Susanna Alakoski: *Svinalängorna*. Stockholm: Bonniers, 2010. Alakoski, Susanna: *Svinalängorna*. Stockholm: Bonniers, 2010; Eija Hetekivi Olsson: *Ingenbarnsland*. Stockholm: Norstedts, 2011. Åsa Linderborg: *Mig äger ingen*. Stockholm: Atlas, 2007.

behandlas som tydlig klassmarkör. Åsa Arping som intill nu är den enda som har uppmärksammat städningens relevans i svensk arbetarlitteratur, framhäver: "Långt in i välvärdssamhället fångar den [städningen – S.W.] i koncentrat den klasskodade jakten på respektabilitet."⁸

Städningens arbete är inte något som låter kroppen oberörd. I stället lämnar det spår och skriver in sig i kroppen. Fysiskt och psykiskt. Och estetiskt. I den korta texten "Torgmöte" som ingår i antologin *Tala om klass* (2006) som Susanna Alakoski publicerade nästan samtidigt med romanen *Svinalängorna* låter hon textens protagonist Sylvi förklarar hur städningsarbetet avsätter sina spår på kroppen.

Det blir ju så, om man är den som har STÄDAT och SKRUBBAT åt andra ett helt liv, kroppen håller inte, och fast en viktig människa med riksdagslön har sagt att alla är lika i bastun så är vi inte det. För somliga har förhårdnader på händer, fötter, knän och krokiga skelett.⁹

Det svenska folkhemmets programförklaring att alla är lika visar sig vara en illusion när man betraktar människors olika kroppar. En arbetares kropp ser annorlunda ut än en politikers kropp, betonar Sylvie. Den bär tydliga spår på det den har gjort hela sitt liv. Den ser inte längre rak och fin ut. Benen har deformerats. Förmodligen förorsaker det smärta. Kroppen har gått sönder.

Medan 'städa åt andra' markeras som bara negativt i den här textbiten, finns det andra texter i boken *Tala om klass* som framhäver städningens mer ambivalenta sidor. Lena Kallenberg till exempel lyfter fram att hennes mamma som tillhörde arbetarklassen lade särskilt vikt vid att det alltid skulle se snyggt ut hemma. Hon var alltid noga med "att inte släppa folk innanför tröskeln om det inte var städat, att minsann ha rent och snyggt hemma, trots dålig lön och hårda arbetsvillkor."¹⁰ Också Tiina Rosenberg framhäver i samma antologi arbetarkvinnornas behov av att visa sig rena och respektabla. "Min mor var ständigt sysselsatt med att göra rent och fint hemma. Vi hade stående tid i tvättstugan och i bastun. Vi skakade mattorna varje fredag. Mamma borstade mig och min bror från topp till tå. Vi var rena och vi var ordentliga i en socialt utsatt förortsmiljö".¹¹ I enlighet med Skeggs sociologiska analyser gör Rosenberg oss uppmärksamma på att moderns permanenta städande var hennes sätt "att dölja sin

⁸ Arping, Tur och retur, 230.

⁹ Susanna Alakoski: "Torgmöte", i: Susanna Alakoski o. Karin Nielsen (red.): *Tala om klass*. Stockholm: Ordfront, 2006, 11-35, p. 25.

¹⁰ Lena Kallenberg: "Fel rock", i: Alakoski o. Nielsen, *Tala om klass*, 127-130, 130.

¹¹ Tiina Rosenberg: "Om klassresan", i: i: Alakoski o. Nielsen, *Tala om klass*, 187-2001, 194.

klasstillhörighet, att visa att hon var lite bättre och renare än den arbetarklass hon inte längre ville tillhöra.”¹²

Problematiken i denna anpassnings- och uppvisningsstrategi förtydligas emellertid i en annan text i antologin. Marie Carlsson, som liksom alla andra författare i boken växte upp i en arbetarklassmiljö berättar: ”Jag härmar och anpassar mig hela tiden, rädd för att jag i det jag gör och säger ska positionera mig fel.”¹³

Samma spänning mellan å ena sidan önskan att ha det snyggt och fint hemma och att bli erkänd som ’bättre folk’, och å andra sidan att vara rädd på att misslyckas, att inte känna sig autentiskt längre eller att utveckla nästan patologiska drag, kommer också tydligt fram i de tre nämnda romanerna. I Alakoskis *Svinalängorna* är det flickan Leena som verkar ha en stor längtan efter och ett starkt behov av ett snyggt och städat hem. Att det är en längtan som inte är lätt att tillfredsställa antyds redan i bokens titel: *Svinalängorna*. Ordet syftar till bostadskvarteret Leena växer upp i, vilket betraktas som en fattigmansmiljö där det är smutsigt och stinker. Desto mer imponerad blir Leena när hon en dag hälsar på hos sin kompis Åsas storasyster Karin. Hos Karin är allt välstädat och snyggt. Och hon vet hur man håller rent.

Karin visade oss hur man dammade bokhyllor, våttorkade golv, städade toaletten, vek kläder, strök och hur man höll rent i skåp och garderober. När jag blev stor skulle jag ha det lika rent och fint som Karin. Och då skulle jag också använda min gamla tandborste när jag gjorde rent runt kranen i badrummet.¹⁴

Men det som lyckas hemma hos Karin lyckas inte hemma hos Leena. Leenas föräldrar försöker att hålla lägenheten ren men kommer inte undan smutsen. Smutsens märkliga egenskap att komma tillbaka om och om igen gör Leenas mamma desperat. ”Alltid finns det något att göra sa mamma och gned sig med båda händerna på ryggen. Synd att man alltid ska ha ont i ryggen bara. Och när man är klar är det bara att börja om från början igen.”¹⁵

Men att Leenas föräldrar inte lyckas med att hålla rent har också med deras alkoholproblem att göra. När de festar och är fulla flera dagar i sträck smutsas lägenheten så häftigt ner att den inte kan rengöras igen. Och när pappan slutligen också börjar slå mamman är det inte bara spillda saker som avsätter sina spår på möbler och mattor utan det är också blodspår som inte kan tvättas bort. Lägenheten som i början av romanhandlingen beskrivs som ny, fin, ljus och

¹² Ibid.

¹³ Marie Carlsson: ”Jag kan själv”. In: Susanna Alakoski and Karin Nielsen (eds.): Att tala om klass. Stockholm: Ordfront, 2006, pp. 37-47, p.42.

¹⁴ Alakoski, *Svinalängorna*, 56.

¹⁵ Ibid., 64.

trevlig vansköts så mycket att den blir ett odrägligt ställe att bo på. Och det påverkar den lilla flickan Leena som trots allt måste bo där. Hon är den enda som regelmässigt försöker rengöra våningen, men eftersom hon bara är ett barn är det naturligtvis en hopplös ansträngning. Som följd på den besvärande situationen utvecklar hon ett specifikt beteende för att handskas med otrygghetskänslan: hon börjar göra ordning på ett nästan tvångsmässigt sätt även där det inte behövs, till exempel på skolan. Leena som är bokens jag-berättare förklarar: "Jag höll ordning på allt som låg snett fast magistern sa att jag inte behövde."¹⁶

Leenas beteende liknar en psykisk störning som kallas tvångssyndrom eller *Obsessive-Compulsive Disorder* (OCD). Hon beskrivs som en figur med ett tvångsmässigt behov av en pedantisk ordning. Samtidigt verkar hon utveckla ansatser till en tvätt- eller renlighetstvång. Genom att berätta om en flicka som går till simträningen så ofta hon kan, uppmärksammar Alakoski att barnet försöker tvätta bort alla spår av smuts. Figuren Leena står inte ut med oordning och smuts eftersom den är lika med osäkerhet och kontrollförlust, alltså det som hon upplever hemma med sina alkoholiserade föräldrar. Men situation hemma blir bara sämre och sämre. Alakoski gör det tydligt genom att använda en drastisk metafor. Hon skriver: "Kloakvattnet steg"¹⁷.

Samspelet mellan rum och kropp kan också iakttas i Eija Hetekivi Olssons roman *Ingenbarnsland*. Som Alakoskis *Svinalängorna* bär Hetekivi Olssons *Ingenbarnsland* namnet på protagonisternas uppväxtort i titeln, om än i metaforiskt förvrängd form. Medan begreppet svinalängorna förklaras i romanen som tillmäle som används för att karakterisera miljonstadskvarteret Leena växer upp i, tas ordet ingenbarnsland inte upp i Hetekivi Olssons romantext. Ändå är det rätt så tydligt att också det syftar till området Miira växer upp i, nämligen i Gårdsten, ett kvarter i Angered som i sin tur är en förort till Göteborg. Så som Leena har också Miira en finsk invandrarbakgrund. Och så som Leenas föräldrar är också Miiras föräldrar fattiga. Men de dricker inte. I stället är det andra saker som de utövar mer eller mindre tvångsmässigt. Berättaren som inte är en jag-berättare, men som ofta intar Miiras perspektiv förklarar:

Mamma och papa var inga fullisar. De var renisar. Pappa plutade med underläppen när han dammsög. Tog sig från rum till rum med ryckiga rörelser. Kom hon i vägen knuffades hon åt sidan. Det fans ingen stoppknapp på honom.¹⁸

¹⁶ Ibid., 177.

¹⁷ Ibid., 233.

¹⁸ Hetekivi Olsson, *Ingenbarnsland*, 20.

Också dessa föräldrars beteende sätter sina spår på barnet. Så som föräldrarna tycker också Miira att det är viktigt att ha det städat hemma. ”Och hon städade noga så att pappas inspektörsfinger inte skulle hitta dam, ens på de översta dörrlisterna.”¹⁹ Att hon ändå är tvungen att ha på sig dåliga kläder tycker hon är väldigt tråkigt. ”[...] hon hade fula sandaler, en ful t-shirt med hål på höger magsida och fult hår. Hon argskämdes.”²⁰ Och när hon lägger märke till att hennes kompis Vera inte tar hänsyn till hur hon ser ut blir hon mycket arg på henne. Att Vera inte tvättar håret och inte klipper sina fingernaglar tycker hon att är äckligt.²¹ Lite senare blir Miira ännu argare och frågar sig själv: ”Hur svårt är det på en skala att borsta tänderna? tänkte hon. Och tvätta svetthålorna, håret och händerna? Måste jag tuschtatuera stinkbomb i pannan på dig för att du ska börja göra det?”²²

Men även om Miira tydligt anser det som viktigt att hålla hemmet och sig själv rent betyder det inte att hon blint och blöött godtar allt som är rent och ordentligt. Hon ser nämligen klart att folk använder kategorierna smuts och renlighet för att tala nedsättande om socialt utsatta människor, invandrare och alla andra som inte motsvarar de samhälleligt privilegierades föreställningar. Och hon observerar också att vissas lägenheter ser så fina och rena ut eftersom de finns andra som gör smutsarbetet. Till exempel Miiras mamma. Så som Leenas mamma måste hon inte bara städa hemma, utan också hos andra. Och det är det som bidrar till hennes kroppsliga och psykiska förnedring. Miira iakttar mammans nöd mycket noggrant: ”Hon hörde stenar knastra mellan tänder. Mamma snyta sig i vasken och stöna till av smärtan i ryggen. Mamma, som senare inte kunde komma upp ur sängen eller räta på kroppen och fick ramla i en hög på golvet och krypa på alla fyra till toan.”²³ Miira fruktar också att hon kunde röna samma öde. När en av hennes lärare en dag förklarar för sina finska elever att han inte tror att de kommer att klara sig i livet reagerar Miira samtidigt trotsigt och frustrerad. ”Hon kunde döpa sig själv till Sirkka Städarelainen nu på en gång.”²⁴

Kort sagt, Miira är medveten om att det finns klasskillnader, hierarkier och förmåner för dem med pengar och makt. Och hon är medveten om att det också finns sådana skillnader mellan länder, i hennes konkreta fall: mellan Finland och Sverige. När hon träffar folk som har det sämre ställt eller när hon resar till Finland för att hälsa på sina mor-och farföräldrar smutsar hon därför ner sig själv för att jämna ut eventuella skillnader. ”Framme i Finland rufsade hon

¹⁹ Ibid., 21.

²⁰ Ibid., 63.

²¹ Se ibid., 113.

²² Ibid., 160.

²³ Ibid., 14.

²⁴ Ibid., 197.

till håret och rapade. Hon ville inte vara finare eller en skrytare.”²⁵ Kroppen anpassas till omgivningen som en kameleont.

Men det är inte bara själva kroppen som förändras, det vill säga smutsas ner eller görs ren, det är också kroppsspråk och verbalt språk som kan renas och förorenas. Rapandet eller puttrandet, som nämns ganska ofta i *Ingenbarnsland*, är bra exempel på hur en kropp aktivt kan smutsa ner sig. Och användandet av svordomar, slanguttryck eller ord ur främmande språk är ett exempel på hur också själva språket kan bidra till att en människa uppfattas som smutsig eller ren. Hetekivi Olssons protagonist Miira använder sig flitigt av dessa möjligheter.

Redan på bokens första sida presenteras Miira som en liten flicka som skrikande och svärande ger utlopp åt sin ilska. Också senare använder hon sitt 'dirty language' för att göra sig gällande eller för att avslöja orättvisor. När hennes pojkvän Pabblo en dag utmanar henne att inte använda så många slangord och att "[tv]ätta språket" reagerar Miira därför mycket häpet. "[Hon] undrade hur hon skulle tvätta språket. Såg bokstäver simma omkring i badkaret. Bli rena".²⁶ Några dagar senare kommer det fram att hon faktiskt har ändrat sitt språkbruk. Hon talar inte så aggressivt och råbarkat längre utan lägger band på sig själv. Men när hon vid ett tillfälle hejdar sig att verbalt attackera en man som missbrukar flickor klandrar hon sig själv efteråt. "Varför sa jag så? tänkte hon. Det var Pabblos fel."²⁷ Episoden tydliggör att ett tvättat språk inte automatiskt är att föredra ett tuffare språkbruk. Tvärtom. Ett finslipat språk är inte längre så kraftfullt och påverkar inte människor lika direkt. Det gör inte intryck och sätter inga spår.

När vi nu betraktar vårt sista exempel på hur städning, rengöring och tvättande som litterära motiv sätter sina spår i svensk samtidslitteratur blir det tydligt att det faktiskt handlar om motiv som kan sägas vara kännetecknande för genren arbetarlitteratur eller till och med för hela diskursen om den svenska arbetaren. Det är nämligen inte så mycket Skeggs begrepp respektabilitet som är viktigt här, utan snarare begrepp som skötsamhet och duktighet som förknippas med den svenska arbetarklassen. Medan skötsam är ett ord som ofta kopplas till manliga arbetare,²⁸ kopplas ordet duktig till kvinnliga arbetare eller allmänt till kvinnor.²⁹ Och för att betraktas som en 'duktig flicka' måste man självfallet hålla rent och städa. Lite

²⁵ Ibid., 39.

²⁶ Ibid., 146.

²⁷ Ibid., 150.

²⁸ Se Ronny Ambjörnson: Den skötsamme arbetaren. Idéer och ideal i ett norrländskt sågverkssamhälle 1880-1930. Stockholm: Carlssons, 1988/1998 och Björn Horgby: Egensinne och skötsamhet: arbetarkulturen i Norrköping 1850-1940. Stockholm: Carlsson Bokförlag, 1993.

²⁹ Se Lena Sohl: Att veta sin klass. Kvinnors uppåtgående klassresor i Sverige. Stockholm: Atlas, 2014.

märkvärdigt verkar det därför att vi i Åsa Linderborgs roman blir konfronterade med en ensamstående pappa som, på ett rätt så envist sätt, lägger mycket vikt vid att betraktas som 'ett ordentligt fruntimmer'. Pappa Leif Andersson arbetar som hårdare på en fabrik och tar ensam hand om sin lilla flicka Åsa. När han på eftermiddagen hämtar henne från daghemmet stampar han av sina skor väldigt noga innan han går in. I boken, som är skriven ur perspektivet av den vuxna Åsa som ser tillbaka på barndomstiden, heter det: "Ingen annan förälder var så noggrann. Han sa att det bara var patrisk och överklass som inte rengjorde fötterna innan de klev in någonstans."³⁰ Man kan tolka meningen som att Leif har en hög uppfattning av sig själv som arbetarklassman. Han följer vissa principer och dessa principer karakteriserar honom som en välvårdad mansperson. Men meningen kan också läsas som att han på sätt och vis vill förbli osynlig. Att han inte vill avsätta spår och inte dra för mycket uppmärksamhet till sig. Eller bara det slags uppmärksamhet som absolut tveklöst erkänner honom som ordentlig. Att han har ett stort behov av att bli erkänd kommer också tydligt fram i scenen där det berättas om hur han rengör hemma. Åsa berättar:

Pappa städade jämt. Han tvättade fönster, dammsög, torkade element och plockade undan grejer. [...] Pappa sa att vårt fönster var som lucka 24 i en adventskalender. Han drömde om att folk gick förbi huset, tittade upp mot vår lägenhet och tänkte att där måste bo ett duktigt fruntimmer.³¹

Intrycket som pappa Leif vill förmedla utåt passar emellertid inte ihop med hur han sköter hushållet och sig själv. Allt som har med den egna kroppen att göra, framför allt föda och hygien, försummas. Leif förmår sig inte att laga ordentlig mat för honom och hans lilla dotter och de hygieniska förhållandena i lägenheten är katastrofala. Tvål, tandkräm, handdukar och sängkläder finns inte. Trosorna byts sällan. I boken reflekteras dessa förhållanden inte på ett direkt sätt. För Åsa verkar tillståndet vara det naturliga. Men ändå framhävs det att allt inte är som det ska vara. "En liten äldre kille som bodde i samma hus som vi sa att pappa luktade piss. Jag trodde honom inte."³²

En kropp som inte tvättas luktar kropp. Alla slags vätskor – urin, svett, blod – utsöndras och sätter sina spår på kroppen. Öronvax bildas. Hår och naglar växer. Olik tidigare perioder i människans historia betraktar vi det idag som 'naturligt' att vi dagligen tvätta oss. Om man inte dagligen vårdar sig riskerar man därför att förlora en aspekt av sin mänsklighet. Kroppen hotas förlora sin klara kontur, den blir ett med omgivningens smuts. Den smutsiga och

³⁰ Linderborg 2007, 10.

³¹ Ibid., 33 o. 35.

³² Ibid., 27.

ovårdade kroppen associeras ofta med arbetarens kropp. Den hårt arbetande kroppen svettas mer, kommer oftare i kontakt med olja, fett och sot. Vissa substanser kan inte tvättas bort fullständigt, de växer in i huden. Hårt kroppsligt arbete förändrar kroppens form. Den deformeras.

Dessa processer skildras också i *Mig äger ingen*. Det berättas om hur pappans kropp förstörs under arbetet. Hans händer är så svullna att han inte kan bära ring. Fadern själv beskriver sina händer som ”köttkrokar”.³³ Men ännu sämre står det till med hans fötter. Eftersom han hela dagen måste bära grova, metalbeslagna arbetsskor är fötterna svullna och försedda med ”vattenblåsor stora som tvåkronor”³⁴ som han varje kväll måste skära upp med en kniv. Fötterna stinker förskräckliga. När pappan sover tungt är lilla Åsa rädd att han svimmat och dött. ”Ihjälarbetad”.³⁵ Han har dessutom förskräckligt ont i ryggen. När han är femtio förlorar han sina framtänder. När han är drygt sextio är han död. Vanvård, alkohol, ensamhet och hårt kroppsligt fabriksarbete har förstört honom.

Alla tre romanernas barn skildrar sina föräldrars kroppar som material som förändras under livets hårda omständigheter. De iakttar hur kropparna bit för bit bryts ner. Hur de hårdnar och krymper. Den värld dessa kroppar upplever är inte en värld som tar emot dem med öppna armar, den erbjuder inte möjligheten, som Sara Ahmed formulerar det så fint, ”att känna sig hemma i världen”.³⁶ Snarare känner kroppen sig malplacerad, inte välkommen, inte passande, kort: som ’materia på fel plats’, som smuts. Därför är det så viktigt för nästan alla gestalter som jag har diskuterat att ha det rent och trevligt hemma. Det egna hemmet är kanske det enda rummet som kan utformas efter egna föreställningar. Även om dessa föreställningar är präglade av redan existerande normer och värden, är det egna hemmet dock avgörande för en bra identitetskänsla. Det är, säger Skeggs, ”en viktig plats för att kreativt åstadkomma en uppfattning om sig själv”.³⁷ Men därför har det också så dramatiska konsekvenser när önskan om ett vårdat hem misslyckas. När kloakvattnet stiger förlorar kroppen det sista stödet och spolas bort. Människans spår blir utsuddad likt det i sand tecknade ansiktet Michel Foucault talar om i slutet av sin bok *Les Mots et les choses* (1966), som han för övrigt publicerade i samma år som Mary Douglas publicerade sin klassiker *Purity and Danger*.

³³ Ibid., 29.

³⁴ Ibid., 30.

³⁵ Ibid., 221.

³⁶ Ahmed, *Vithetens fenomenologi*, 58.

³⁷ Skeggs, *Att bli respektabel*, 144.